

RECHT OP DE DODE HAND

Van oudsher is een heerlijkheid een streek waarbinnen een aangestelde heer gezag uitoefent over de bewoners. De heer mag allerlei rechten uitgeven, vaak om inkomsten te genereren. Bijvoorbeeld het recht om accijns te heffen, het recht om een molen te bouwen en te beheren, het recht om pacht te innen voor het gebruik van landbouwgrond. Er zijn tientallen soorten rechten. Een daarvan is het recht op belasting na het overlijden van een inwoner: het recht op de dode hand.

Op de eerste zaterdag na oud en nieuw lag de begraafplaats onder een druilerige koude hemel. Rond de rechthoekige kuil had zich een groepje mensen verzameld. De bult zwarte kleigrond, kenmerkend voor de Zwarte Heerlijkheid, lag achter het graf. Iets los van de kluwen mensen stond Marianne Waver, samen met haar dochter. De motregen liet kleine koude druppeltjes achter op haar gezicht. Ze had geen sjaal om en ook geen muts op, alsof bescherming tegen deze waterkou toch geen zin had. Haar blonde haren plakten aan haar voorhoofd. Ze stond heel stil, met haar dochter dicht tegen zich aan.

Iedereen is uiteindelijk op weg naar het onvermijdelijke einde, zei de predikant, terug naar de aarde.

Het was een kleine oude man, zeker zeventig. Hij sprak een paar laatste woorden, over het leven en het einde van het leven, over verdriet en afscheid, over het gastheerschap omdat het gezin Waver niet bij zijn parochie aangesloten was, maar we toch op deze dag hier met z'n allen stil moesten staan bij dit moment, en toen:

Amen.

De predikant knikte naar de man die de begrafenis begeleidde, de nog enig overgebleven uitvaartondernemer in deze polder. Met de looper draaide hij het mechaniek om. Een klik, en de kist zakte langzaam naar beneden.

Alle aanwezigen volgden het zakken van de kist, met gebogen hoofden.

Vanaf de rand van het graf keek Marianne toe. Haar man, Job

Waver, lag in zijn kist, onverwacht overleden na een hartstilstand. Ze had geen broers of zussen en ook Jobs kant van de familie was uitgedund want hij was een nakomertje. Alleen zijn oude moeder leefde nog, maar alzheimer maakte dat ze niet in staat was het tehuis waar ze woonde, aan de andere kant van de rivier, te verlaten. Het gezin van drie was teruggebracht tot moeder en dochter, en het was dochter Maartje die vanwege haar handicap veel aandacht vroeg en waar nu alle zorg naar uitging.

Toen ze de leeftijd had waarop kinderen gaan kruipen, ontdekten haar ouders dat ze motorisch achterbleef, en ook geestelijk ontwikkelde ze zich heel anders dan de schema's van het consultatiebureau voorspelden. Ze had spalken om haar benen en droeg een helm om haar hoofd stabiliteit te geven, maar ook als bescherming tegen eventueel vallen.

Nog geen twaalf jaar oud, de druppels van de regen op de ronde helm, die gifgroen was, niet aangepast aan dit moment waarop alles zwart was. Zo'n helm, zo wist iedereen, is op maat gemaakt en niet zomaar te vervangen. Daar had je er geen twee van.

Een arm van haar moeder lag over haar schouder, en voor iedereen die hen hier zou zien staan was meteen duidelijk dat die arm er niet alleen was om op dit moment steun te bieden. Maartje had die steun altijd nodig. Het meisje kon wel lopen, maar onstabiel. Ze kon niet praten. Ze ging niet naar een reguliere school en volgde thuisonderwijs.

Maartje. Een knap meisjesgezicht, als je goed keek. Haar ogen stonden dof, haar mond vertrokken in een vreemde statische grijns. Ondanks de motregen was te zien dat er kwijl uit haar mondhoek droop.

De handicap van het meisje was bekend, maar vooral gingen het meisje en haar voorkomen in Wielkerk rond. Dat meisje met die helm. Of: die met die slappe benen. In de stilte aan het graf van haar vader met Marianne die kwetsbaar oogde, drong de impact van helm en beugel pas goed tot de aanwezigen door.

De kist zakte langzaam naar de bodem, tot het mechanisme niet meer bewoog en ook niet meer piepte. Dat was het. De uitvaartbegeleider stak zijn hand op, als stopteken.

Job Waver lag op zijn plek.

De predikant zei: We sluiten dit moment aan het graf af en onze gasten die zich even willen warmen en een kopje koffie willen drinken zijn uitgenodigd om dat te doen in het gemeenschapshuis naast de kerk.

Het dorp telde twee kerken. Iedereen wist over welke kerk hij het had. Niet de kerk met het spitse torentje aan de wiel, waar het kleine plaatsje naar vernoemd was; de predikant had het over de kerk zonder toren, verstopt tussen de huizen. De zware kerk.

Morgen werden daar weer twee diensten gehouden, zoals iedere zondag. Vandaag was het tijd voor Job Waver.

Marianne voelde zich opgelaten. Zoals de predikant benadrukte waren haar man en zij geen lid van deze kerk, Job had andere keuzes gemaakt die het gezin buiten de gangbare kerken plaatsten. Door gaans viel dat niet op, nu voelde het voor Marianne alsof ze hier niet hoorden. Alsof haar man te gast was bij zijn eigen uitvaart.

Maartje verplaatste haar gewicht naar haar andere been, een hand tegen haar moeders rug, en Marianne was weer bij dit moment van afscheid. De teraardebestelling. De aanwezigen zouden zo meteen een handje zwarte grond op de kist gooien. Niemand zou het daarvoor bedoelde schepje gebruiken dat naast de berg grond lag. In deze streek zijn de mensen er niet vies van hun klauwen in de grond te steken. Zo zijn de dijken opgetrokken, zo is de klei drooggelegd, zo is het water beheersbaar gemaakt. Iedereen wachtte tot Marianne de eerste klont wierp.

Ze keek even naar haar dochter, die haar hoofd schuin hield, haar ogen half gesloten tegen de motregen. Kom, zei Marianne en ze deed een paar stapjes naar voren, bukte zich en pakte een handje grond. Het meisje was met haar mee geschuifeld, nog steeds dicht tegen haar moeder aan, alsof ze ieder moment kon instorten.

Marianne ging rechtop staan, wierp de zwarte aarde op de kist en zei zachtjes: Hoe moet het nou?

Ze schudde haar hoofd. Dikke druppels vielen op de aarde.

Ze herhaalde: Hoe moet het nou verder?

Een van de aanwezigen bij de begrafenis was Erik Rappel. Hij had geluisterd naar de heldere stem van de predikant en hoewel Marianne daarna heel zachtjes had gesproken, drongen de woorden van de moeder luid en duidelijk tot hem door. Hij dacht: de klei, daar is inderdaad iedereen uiteindelijk naar op weg. Maar hoe gaat het verder met degenen die achterblijven?

Hij had de kraag van zijn jas opgezet, zijn grijze haren nat van de motregen. De eersten gooiden grond in het graf. Zware donkere kleverige aarde, alsof de nacht zelf opgegraven was.

Rappel richtte zijn blik een kort moment op Georgie, die naast hem stond, en daarna op de predikant, zijn hoofd gebogen tegen de regen. Tijdens de dienst in de kerk had Rappel maar half geluisterd naar zijn woorden, zoals hij dat vroeger ook deed wanneer hij met zijn moeder in de kerk kwam. Dan dwaalden zijn gedachten af, iets waar hij zich als jongen voor schaamde, maar wat hij nu heel begrijpelijk vond.

Zojuist in de kerk dacht hij aan de dagen die weer langer werden, aan de eerste voorjaarszon die door de wolken breekt en de weilanden doet opleven, aan de sloot achter zijn huis en aan geduldig vis-sen met een mok koffie erbij. Dit was zijn eerste winter terug in de streek waar hij was opgegroeid, hij keek uit naar het eerste voorjaar. Naar de futen. Zwanen met jongen. Het fluiten van een merel in een boomtop. Dat nieuwe leven zou zijn polder weer veranderen in zijn thuishaven.

Echter nu, buiten, voelde hij de kou in zijn botten trekken.

Rappel keek om zich heen, dat deed de oud-politieman als vanzelf, altijd. De begraafplaats lag aan de rand van Wielkerk en werd door een smalle sloot waar het kroos dik op lag gescheiden van de provinciale weg die de hele streek doorkruiste, van de snelweg tot de sluis. Over die weg reed een pas gewassen witte auto, in de richting van de snelweg. Een Audi. Niemand van de andere aanwezigen had er oog voor, op Rappel na. Hij zag dat de auto even vaart minderde.

Rappel voelde de handschoen van Georgie op zijn onderarm, maar keek niet opzij. Dit was een moment van stilte en eerbied. Ze schuifelden naar de rand van het graf. Het bedompte geluid van klei op het deksel begeleidde hun pasjes.

Hij veegde de regen van zijn wenkbrauwen en tussen de graven door keek hij weer naar de provinciale weg en zag hij dezelfde witte auto rijden, nu in de andere richting. Ook nu minderde de Audi vaart. Het was zijn dertig jaar ervaring bij de politie in Amsterdam die zijn opmerkingsvermogen voedde. Kleur, veranderend tempo, dit moment, voor Rappel was het afwijkend, en onwillekeurig sloeg hij de informatie op in zijn geheugen, in een fractie van een seconde.

Omdat Job en Marianne in Wielkerk waren komen wonen toen Rappel al lang en breed in Amsterdam zat, wist hij weinig van deze mensen. Job was een stuk jonger dan hij, eind dertig. Hij ging af en toe mee jagen met Lammie en zijn clubje. En Elske bracht samen met Marianne eten rond voor bejaarden die nog op zichzelf woonden. Dat was de link. En eigenlijk was het dan simpel: komt een man uit het dorp plots te overlijden – zeker een man van zijn leeftijd – dan ga je naar de uitvaart. Punt.

Rappel had het meisje met de groene helm één keer gezien, bij de benzinepomp, hij wist niet meer wie haar toen vergezelde. Hij had gehoord wat er met het meisje aan de hand was. Deze week had Elske, zijn kalverliefde van de lagere school, hem bijgepraat.

Dat was óók deze streek: na dertig jaar nog een goede band hebben met je verkering van de lagere school, en ook met Elskes echtgenoot. Daarom stonden ze hier. Er werd naar elkaar omgekeken.

Over het meisje had Elske gezegd: Er is iets met haar spieren, die hebben ondersteuning nodig. Het gezin is nogal op zichzelf, dus ik weet er het fijne niet van. Niemand eigenlijk. Maar ze zorgen samen voor dat meisje.

Nu keek Rappel naar de beugels om de benen van Maartje, naar de helm die met een stug riempje onder haar kin vastzat en waar de regen vanaf droop, naar de verbeterde houding en de trek om haar mond. In zijn hoofd klonk de korte echo van haar moeder: Hoe nou verder?

Niet alleen haar spieren hebben hulp nodig. Deze Maartje heeft constant hulp en aandacht nodig, dat was zeker. En daarom heeft haar moeder nu hulp nodig.

Rappel keek om zich heen. Geen familie, van Lammies jachtclubje niemand, van Mariannes werk alleen Elske. Het is aan ons, dacht hij. Hoe gaan ze het anders redden?

Hij werd getriggerd door iets uit zijn verleden, iets persoonlijks. Het was de zomer na zijn laatste jaar van de lagere school en hij had verkering met Elske. Tijdens de jaarlijkse kermis was hij haar laat op de avond uit het oog verloren. Hij liep de feesttent uit, langs de frietkraam, en zag in de schaduw achter de botswagens een grote jongen in een houthakkersoverhemd samen met een meisje. Zij probeerde weg te lopen, de jongen hield haar tegen. Rappel kon in het donker niet zien wat er precies gaande was. Was het een stelletje dat ruzie had? Was er meer aan de hand?

Hij aarzelde.

Heel vaag hoorde hij wel een stem om hulp roepen, net als de zachte stem van Marianne zojuist, maar de loeiharde muziek van de kermis, met bijbehorende geluiden, toeters en sirenes overstemde die kreet, en precies op dat moment vlogen vier jongens uit Zooijen op het meisje af. Rappel herkende de drie gele strepen op de mouwen van de trainingsjacks die deze jongens altijd droegen. Ze duwden de vervelende grote jongen weg, deelden nog een dreigende tik uit, riepen dat hij moest opzouten, en brachten haar in veiligheid.

Over de metalen vlonders van de botswagens kwam Rappel dichterbij. Toen de jongens uit Zooijen – uit Zooijen nota bene, de gehate polder aan de andere kant van de sluis – het meisje terug naar de gekleurde lampen van de kermis begeleidden, schrok Rappel.

Het was Elske.

Ze spraken er nooit over. Elske wist niets van zijn aarzeling. Rappel was ervan overtuigd dat zij hem gewoon aan zag komen lopen, zo snel hij kon. Maar bij de jonge Erik zette zijn aarzeling zich vast in zijn hoofd. Hij kon niet meer met Elske zijn – hij kon toch niets voor haar betekenen.

En dus verwaterde hun verkering, wat nog werd versneld doordat ze naar verschillende middelbare scholen gingen. Het ging uit.

De keuze die Erik later maakte om naar de politieschool te gaan lag verankerd in dat ene moment op de kermis. Als hij politiemann werd dan kon hij misschien wél iets voor anderen betekenen.

Ook had hij geleerd waar aarzelen uiteindelijk voor stond: verlies. Die gedachte ging door hem heen aan het graf. Deze vrouw had al genoeg verloren, meende Rappel. Eerst al de spieren en motoriek van haar dochter, nu haar man. En wat ze ervoor terugkreeg: veel zorgen.

Ze waren bijna bij de bult grond. Hij haalde zijn hand uit zijn broekzak en voordat hij de grond oppakte, een flinke kluit, wist hij: wij moeten Marianne helpen.

Het liefst zou Rappel meteen Marianne voorleggen dat ze haar zouden bijstaan, maar daar was dit het moment niet voor. Hij bracht zijn idee wel ter sprake toen hij zich even later samen met Georgie bij de anderen uit het dorp had gevoegd in het gemeenschapshuis naast de kerk, een paar honderd meter van de begraafplaats. Een trage stoet van mensen met allemaal dezelfde gedachten was naar dat gebouw getrokken, mensen in het zwart, over de stoepen. David en zijn moeder waren er, de manke Lammie met zijn vrouw Wil en hun zoon Junior, en Elske was er, samen met haar man Chiel.

De gedachte aan dat moment op de kermis, zo lang geleden, maakte dat Rappel zijn beide handen op de statafel legde en woorden probeerde te vinden voor de situatie.

Hij zei: Die arme vrouw.

Nou, zei Lammie.

Elske zei: Ze vraagt zich vast af hoe het nu moet met haar werk.

Dat bedoel ik, zei Rappel. Kan ze nog maaltijden bezorgen?

In de Zwarte Heerlijkheid waren geen bejaardenwoningen meer. Het tehuis voor bejaarden in Wielkerk was jaren geleden gesloten, de gemeente had geen geld meer voor het complex waar ooit bijna zestig ouderen woonden, waar getoept werd en waar bingoavonden werden gehouden. Nu was er alleen nog de maaltijdservice uit de stad, Tafeltje Dekje. Voor een vijftigtal alleenstaande ouderen, in verschillende dorpen. Bij een van de weinige appelboeren die in deze streek nog actief waren zette een bezorger in de ochtend de maaltijden onder een afdakje naast de loods, waarna de werknemers ze in de auto laadden en voor een kleine vergoeding rondbrachten.

De zorg voor ouderen is uitgekleeft, dacht Rappel, net als de handel in vers fruit. Oude appeltjes, nieuwe appeltjes, in deze polder hebben alle generaties te lijden.

Elske zei: Wat ik ervan weet zorgde Job in de ochtenden voor Maartje, en Marianne in de middagen. Naast de maaltijden voor de ouden van dagen werkt Marianne vier ochtenden bij de leesmap.

Zes van de zeven ochtenden werken, dacht Rappel terwijl Elske vertelde over de leesportefeuille. Dat was in Merwedrecht, en Marianne was er sorteerder. De leesmap, die hadden zijn ouders ook nog in huis gehad. Voordelig een groot aantal bladen op tafel: kleurrijke roddelbladen, sensationele actualiteiten, de *Panorama*, vrouwenbladen, de *Tina* voor meisjes, en de *Donald Duck* voor de kinderen.

Rappel vulde aan: Dat wordt lastig, nu ze alleen is. Als wij niet bijspringen, wie doet het dan?